

**ЗНЕШНЕПАЛІТЫЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ССР
І УКРАЇНСКАЙ ССР У ПЕРШЫЯ ГАДЫ ІСНАВАННЯ:
АГУЛЬНАЕ І АСАБЛІВАЕ**

Аналізуецца першы этап знешнепалітычнай дзейнасці БССР і УССР у кантэксце стварэння савецкай федэратыўнай дзяржавы (СССР). Знешнепалітычныя падзеі разглядаюцца пры дапамозе параўнальна-гістарычнага метада, які не шанавуся ў савецкай гістарыяграфіі. Агульныя рысы знешнепалітычнай дзейнасці абедзвюх савецкіх рэспублік былі абумоўленыя працэсамі будаўніцтва федэратыўных адносін вакол РСФСР і стварэння дыпламатычнага саюза савецкіх рэспублік. Асаблівая, спецыфічная праяўленні знешнепалітычнай дзейнасці абедзвюх рэспублік выражаліся ў якасных і колькасных характарыстыках гэтай сферы дзяржаўна-палітычных адносін. Прычым, знешнепалітычная дзейнасць УССР была больш самастойнай, актыўнай і разнастайнай у параўнанні з БССР і іншымі савецкімі рэспублікамі.

Сучасны кантэкст міждзяржаўных адносін у славянскім трохкутніку Беларусь – Расія – Украйна высвятляе ў іншым ракурсе адносін паміж трыма савецкімі саюзнымі рэспублікамі. Аўтар у сваім тэксце засяроджвае ўвагу на першым этапе знешнепалітычнай дзейнасці БССР і УССР у кантэксце стварэння савецкай федэратыўнай дзяржавы (СССР), ядром якой была РСФСР. Наша задача заключаецца ў тым, каб прасачыць знешнепалітычныя падзеі першых гадоў існавання савецкіх рэспублік пры дапамозе параўнальна-гістарычнага метада, які не шанавуся ў савецкай гістарыяграфіі. Пры яе выкананні аўтар абапіраецца на свае ранейшыя публікацыі па знешнепалітычнай дзейнасці БССР, дапаўняючы тэкст украінскімі, агульнасаюзнымі і расійскімі матэрыяламі і ацэнкамі гісторыкаў. З пункту гледжання метадалогіі агульным для абедзвюх савецкіх, а з 1922 г. саюзных рэспублік быў падзел на аднолькавыя этапы (перыяды), які вызначаўся дзяржаўна-палітычнымі і інстытуцыянальна-прававымі крытэрыямі, што ў сваю чаргу былі абумоўленыя агульнымі працэсамі будаўніцтва і развіцця савецкай федэрацыі з моцнымі тэндэнцыямі да цэнтралізацыі і ўніфікацыі. Асаблівая, спецыфічная праяўленні знешнепалітычнай дзейнасці абедзвюх рэспублік выражаліся

ў якасных і колькасных характарыстыках гэтай сферы палітычных адносін, што бачна шляхам параўнання паміж імі і з іншымі саюзнымі рэспублікамі.

Пераходзячы да тэмы, палічым неабходным сказаць колькі слоў пра сутнасць Беларускай ССР як дзяржавы/дзяржаўнага ўтварэння. У савецкія часы яе абазначалі як –суверэнную сацыялістычную дзяржаву (Канстытуцыя БССР 1978 г.), –раўнапраўны суб’ект міжнароднага права (працы савецкіх юрыстаў-міжнароднікаў), –дзяржаву асобнага роду ці абмежаваны суб’ект міжнароднага права (працы заходніх юрыстаў-міжнароднікаў), залежную ад РСФСР савецкую рэспубліку ці залежную ад саюзнага Цэнтра (Крамля) саюзную рэспубліку (ацэнкі замежных, заходніх урадаў), –марыянетачную дзяржаву, створаную і навязаную Масквой (ацэнкі ўрада БНР і беларускай палітычнай эміграцыі) [1, с. 185; 2, с. 165–170]. У гэтых вельмі розных, часам дыяметральных супрацьлеглых навуковых і палітычных дэфініцыях і ацэнках адной з савецкіх саюзных рэспублік палягала сутнасць палітычнага і ідэалагічнага падзелу свету, які наступіў пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Расіі.

Гэтыя ж характарыстыкі з некаторымі пэўнымі адценнямі, пра якія будзе сказана ніжэй, маюць дачыненне і да Украінскай ССР. Аднак адно істотнае адрозненне савецкай Украіны ад савецкай Беларусі адзначым адразу: УССР з улікам яе геапалітычнага, тэрытарыяльнага, дэмаграфічнага, сацыяльна-эканамічнага, культурна-цывілізацыйнага патэнцыялу даволі значна пераўзыходзіла БССР, займаючы месца другой па велічыні і значэнні савецкай рэспублікі пасля РСФСР. Не выпадкова, што ўкраінскі эмігранцкі гісторык Я. Былінскі назваў сваю цікавую кнігу пра Украіну пасля Другой сусветнай вайны як –Другая савецкая рэспубліка (1964 г.) [3]. З пункту гледжання месца ў сістэме міжнародных адносін УССР мела перавагу перад БССР, як і іншымі саюзнымі рэспублікамі. Яе міжнароднае становішча можна было пэўным чынам параўнаць с трыма балтыйскімі рэспублікамі, інкарпараванымі ў склад СССР у 1940 г., хаця іх месца, роля і значэнне ў складзе СССР было іншым, паколькі Запад не прызнаваў іх анексіі з боку Масквы.

Пачатак савецкай дзяржаўнасці ў Беларусі і Украіне звязаны з Кастрычніцкай рэвалюцыяй 1917 г., пасля якой на іх тэрыторыі ўзніклі савецкія сацыялістычныя рэспублікі. 1 студзеня 1919 г. рашэннямі I з’езда Кампартыі (большавікоў) Беларусі была абвешчана Беларуска ССР (тагачасная назва Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка Беларусі). Першы Усебеларускі з’езд Саветаў (Мінск, 2–3 лютага 1919 г.) прыняў Дэкларацыю аб устанавленні цеснай федэратыўнай сувязі паміж Савецкай Беларуссю і РСФСР, дзе падкрэслівалася неабходнасць усталявання цесных эканамічных і палітычных сувязей беларускай рэспублікі са сваім –старэйшым братам – РСФСР. З’езд заклікаў –усе брацкія незалежныя сацыялістычныя рэспублікі ўстанавіць па прыкладу ССРБ федэратыўныя сувязі з савецкай Расіяй [4, с. 185–186]. Так у Беларусі дзякуючы мясцовым большавікам, сярод кіраўнікоў якіх пераважалі іншаэтнічныя, небеларускія элементы, нарадзілася вядомая формула пра –славянскае сацыялістычнае братэрства і падзел усходнеславянскай сям’і на –старэйшага і малодшага братаў. Праўда, –сярэдняга ўкраінскага брата ці сястру яна прама не ўзгадала, але несумненна мела гэта на ўвазе.

Цікава, што Украінская ССР фармальна была абвешчана крыху пазней, чым БССР. Гэта адбылося 10 сакавіка 1919 г. у Харкаве паводле рашэнняў III Усеўкраінскага з’езда Саветаў; тады ж была прынята першая Канстытуцыя УССР. 14 сакавіка яна канчаткова зацверджана Усеўкраінскім цэнтральным выканаўчым камітэтам. Паводле пункта 4 асноўных палажэнняў Канстытуцыі, УССР заяўляла –о своей полной солидарности с ныне существующими уже Советскими Республиками и о своем решении вступить с ними в теснейшее политическое объединение для совместной борьбы за торжество мировой коммунистической революции и в теснейшее сотрудничество в области коммунистического строительства, мыслимого только в международном масштабе (мелася на ўвазе стварэнне –Единой Международной Социалистической Советской Республики. – УС.) [4, с. 192–193].

Трэба аднак улічваць, што УССР стала пераемніцай большавіцкай Украінскай Народнай Рэспублікі Саветаў (УНРС), абвешчанай 25 снежня 1917 г. і юрыдычна праіснаваўшай да сакавіка 1918 г. II Усеўкраінскі з’езд Саветаў (17–19 сакавіка 1918 г.) абвясціў УНРС –самастойнай савецкай

рэспублікай у складзе Расійскай савецкай рэспублікі як –федэрацыі савецкіх нацыянальных рэспублік [5]. Легітымнасць абвясчэння УССР на тэрыторыі, што кантралявалася войскамі Рабоча-сялянскай Чырвонай арміі, як незалежнай –самастойнай дзяржавы сёння ставіцца пад сумненне прадстаўнікамі заходняй (Э.Кар) [6, с. 244] і ўкраінскай гістарыяграфіі [7; 8].

Гэта тэндэнцыя прасочваецца, можа не так яскрава, і ў беларускай навуцы, асабліва працах дзяржававедаў. Адзін з найбольш вядомых прадстаўнікоў беларускай школы гісторыкаў дзяржавы і права І. А. Юхо яшчэ ў 1993 г. абгрунтаваў легітымнасць абвясчэння незалежнасці БНР і паказаў, што зусім іншым, супрацьлеглым чынам адбываўся працэс канстытуіравання Беларускай савецкай рэспублікі, вырашальную ролю ў якім адыгрывала савецкая Расія. Паводле аўтара, урад РСФСР пасля адыходу немцаў з тэрыторыі Беларусі вырашыў стварыць тут –паслухмяны сябе ўрад і ўтварэнне ўрада ССРБ адбывалася па рашэнню ЦК РКП(б), што ставіць пад пытанне яго паўнамоцтвы. І. А. Юхо канстатуе, што –адзіным законным беларускім урадам у 1918–1919 гг. быў Народны Сакратарыят Беларускай Народнай Рэспублікі, створаны Выканаўчым камітэтам Рады Усебеларускага з’езда на падставе яго рашэнняў [9, с. 67]. Ён таксама лічыць, што выбраны на II Усебеларускім с’ездзе саветаў (снежань 1920 г.) урад пад старшынствам А. Чарвякова з’яўляўся –першым законна ўтвораным беларускім савецкім ўрадам, які ў сваёй большасці складаўся з беларукіх камуністаў-большавікоў і абараняў па меры сваіх сіл інтарэсы беларускага народа [9, с. 68]. Аб легітымнасці Часовага рабоча-сялянскага ўрада, як і аб даце ўтварэння БССР, ставіць пытанні іншая вядомая беларуская даследчыца гісторыі дзяржавы і права Беларусі Т. І. Доўнар [10, с. 121–122, 125–126].

Вяртаючыся да параўнання працэсаў канстытуіравання БССР і УССР, адзначым, што ўкраінскія большавікі, хоць і ўжывалі тэрміны накшталт –брацкіх адносін, але не падзялялі славянскіх братоў на –старэйшых і малодшых і ніякім чынам не атаясамлівалі савецкую Украіну з –сярэдняй сястрой у славянскай сям’і. У рэзалюцыі IV партыйнай канферэнцыі Камуністычнай партыі (большавікоў) Украіны –Аб дзяржаўных адносінах Савецкай Украіны і Савецкай Расіі ад 18 сакавіка 1920 г. падкрэслівалася вядучая роля РСФСР у барацьбе з міжнародным імперыялізмам і неабходнасць цеснага саюза УССР з Савецкай Расіяй. Разам з тым КП(б)У выступала за захаванне асобнымі савецкімі рэспублікамі дзяржаўных устаноў, накіраваных на абслугоўванне спецыфічных інтарэсаў кожнай з гэтых рэспублік [4, с. 228–229]. Большая ў параўнанні з беларускімі дзеячамі самастойнасць у палітычнай дзейнасці ўкраінскіх камуністаў праяўлялася не толькі ў тэрміналогіі, але і ў арганізацыйных формах працы, калі выканаўчы партыйны орган называўся Палітбюро ЦК Кампартыі (большавікоў) Украіны, імкнучыся такім чынам ураўняць сваё становішча з Палітбюро ЦК РКП(б).

З першых гадоў савецкай улады УССР займала становішча другой па моцы і значэнні савецкай рэспублікі пасля РСФСР. Моцная цяга ўкраінскіх камуністаў да захавання сваёй яўнай ці неяўнай незалежнасці, асабліва ў знешнепалітычных справах, сур’ёзна непакоіла ленінскі Саўнаркам і расійскі Наркамат замежных спраў. Гэта вылілася, як вядома, у канфрантацыю паміж дзвюма планамі стварэння СССР. Дзякуючы аўтарытэту У. І. Леніна тады перамог яго план дабраахвотнага аб’яднання савецкіх рэспублік у федэрацыю. І. В. Сталін часова адступіў са сваім праектам –аўтанамізацыі рэспублік вакол РСФСР, але пазней ён узяў рэванш, ператварыўшы СССР ва –ўнітарную федэрацыю. Цэнтралізатарскую палітыку І. Сталіна па аднаўленні Расійскай імперыі на савецкі лад усхваляе прэзідэнт Расійскай Федэрацыі У. У. Пуцін, які адначасова крытыкуе ленінскі план стварэння СССР, асабліва рашэнні большавіцкага кіраўніцтва па перадачы, на яго думку, гістарычных расійскіх тэрыторый (Данбаса і іншых) у склад УССР.

У сваім артыкуле –Аб гістарычным адзінстве рускіх і ўкраінцаў У. Пуцін адзначае, што правадыры большавіцкай партыі літаральна выштурхнулі за межы савецкай Расіі Данецка-Крыварожскую савецкую рэспубліку, абвешчаную ў пачатку 1918 г., якая звярнулася з просьбай аб уваходжанні ў склад РСФСР. У. Ленін прымусіў кіраўнікоў рэспублікі ўвайсці ў склад савецкай Украіны і яе тэрыторыя склала ў далейшым вобласці Паўднёвага Усходу Украіны. Вядома, што вакол тэрыторый Данецкай і Луганскай абласцей Украіны ў 2014 г. разгарэўся расійска-ўкраінскі канфлікт. У. Пуцін, крытыкуючы ленінскую нацыянальную палітыку, канстатуе:

–Большевики относились к русскому народу как неисчерпаемому материалу для социальных экспериментов. Они грезили мировой революцией, которая, по их мнению, вообще отменит национальные государства. Поэтому произвольно нарезали границы, раздавали щедрые территориальные «подарки» [11].

Українські гісторыкі, прадстаўленыя Інстытутам гісторыі Украіны НАН Украіны і Грамадскім асветніцкім праектам –Лікбез. Гістарычны фронт, адказалі водгукам на артыкул У. Пуціна. Яны абверглі расійскую канцэпцыю пра адзін народ, які складаецца з рускіх, украінцаў і беларусаў, адзначыўшы, што гэта вяртанне да старой схемы Расійскай імперыі пра –племена и наречия. Наконт савецкай Украіны ў водгуку сказана, што –савецкая Расія была вымушана змірыцца з існаваннем УССР, бо альтэрнатывы не было. Выснова ўкраінскіх гісторыкаў заключалася ў тым, што ўкраінская дзяржаўнасць адбылася і яе стварыла не савецкая ўлада, а ўкраінскі народ [12].

Першы этап знешнепалітычнай дзейнасці УССР і БССР ахопліваў 1917/1919–1923 гг. Гэта час ад паўстання савецкіх рэспублік да ўтварэння СССР і абмежавання знешнепалітычных паўнамоцтваў рэспублік у ліпені 1923 г., калі Дэкларацыя і Саюзны дагавор уступілі ў сілу. Тады адбылося выйсце ўкраінскай і беларускай савецкіх дзяржаў на міжнародную арэну. Для БССР у параўнанні з УССР яно было абмежаваным і выяўлялася ў большай ступені ва ўзаемаадносінах з савецкімі рэспублікамі і двума суседнімі дзяржавамі Усходняй Еўропы (РСФСР і Польшчай). Гэта ж тычылася і палітычных узаемасувязей паміж БССР і УССР, паміж якімі не існавала актаў узаемнага прызнання, палітычных дагавораў ці пагадненняў, консульскіх адносін, якія меліся у гэтых рэспублік з РСФСР.

БССР атрымала юрыдычнае прызнанне сваёй незалежнасці з боку РСФСР, а таксама Польшчы і Германіі, аднак ні з воднай з гэтых трох дзяржаў справа не дайшла да ўстанаўлення дыпламатычных адносін і абмена пасольствамі. БССР прымала самы актыўны ўдзел у фарміраванні федэратыўных адносін з РСФСР і іншымі савецкімі рэспублікамі, складванні іх дыпламатычнага саюза, стварэнні Саюза ССР. Створаная па волі і ў знешнепалітычных інтарэсах Савецкай Расіі, Савецкая Беларусь выступала ў рэгіянальнай палітыцы як праваднік знешнепалітычнай лініі Масквы. Дыпламатычная служба БССР фарміравалася таксама пад вырасцальным уплывам РСФСР і ў кантэксце складвання федэратыўных адносін паміж двума рэспублікамі. У рамках дыпламатычнага саюза савецкіх рэспублік БССР дэлегавала свае знешнепалітычныя паўнамоцтвы РСФСР. Але адначасова рэспубліка ажыццяўляла і пэўныя самастойныя акцыі ў адносінах з суседнімі дзяржавамі [1, с. 186; 13, с. 263–264, 310–311; 14, с. 8, 19–22].

БССР падтрымлівала адносіны з Латвіяй, Літвой, Эстоніяй, Аўстрыяй, Чэхаславакіяй, Турцыяй, Італіяй, Вялікабрытаніяй і некаторымі іншымі дзяржавамі праз дэлеганне сваіх праў і даручэнне ажыццяўляць яе прадстаўніцтва органам знешніх зносін РСФСР. Але гэта не былі адносіны, заснаваныя на прызнанні дэ-факта, паколькі такога прызнання рэспубліка не атрымала. БССР асобна ці разам з РСФСР і УССР заключыла ў 1921–1923 гг. 12 міжнародных дагавораў і пагадненняў, у тым ліку пагадненні з Эпідэмічнай камісіяй Лігі Нацый, санітарныя канвенцыі з Латвіяй, Эстоніяй і Польшчай [15, с. 25]. Важнейшымі сярод іх былі Рыжскі мірны дагавор, адным з бакоў якога заходнія дзяржавы лічылі БССР, і Дагавор аб распаўсюджванні Рапальскага дагавора на іншыя савецкія рэспублікі. Тры савецкія рэспублікі, потым ужо СССР падпісалі з Польшчай консульскую, санітарную, ветэрынарную, чыгуначную, паштова-тэлеграфную канвенцыі, што стварыла дагаворна-прававую базу для вырашэння наспелых пагранічных праблем і развіцця міжнароднага супрацоўніцтва. БССР з’яўлялася раўнапраўным удзельнікам савецка-польскіх пагадненняў і іх выканаўцам, хаця яе роля пры іх распрацоўцы і наступнай рэалізацыі магла быць несумненна большай [16, с. 310–311]. Гэтаму перашкаджалі цэнтралізатарскія памкненні Масквы і моцная залежнасць маленькай, шасціпавятовай рэспублікі ад –старшага брата.

А як развіваліся знешнепалітычныя сувязі УССР? Яны былі больш актыўнымі і разнастайнымі. Гэтаму садзейнічаў рэспубліканскі НКЗС, структура якога значна нагадвала структуру расійскага НКЗС. Паводле вядомага ўкраінскага гісторыка С. В. Віднянскага, УССР

–выступала на міжнароднай арэне як суверэнная і незалежная дзяржава і праводзіла да пачатку 1923 г. –актыўную знешнюю палітыку. Яна ўсталявала дагаворныя адносіны з 15 дзяржавамі, у тым ліку Літвой, Эстоніяй, Турцыяй, Чэхаславакіяй, РСФСР, Венгрыяй, Аўстрыяй, Германіяй, Францыяй, Латвіяй, і заключыла з імі самастойна ці разам з іншымі савецкімі рэспублікамі больш за 80 дагавораў, пагадненняў і канвенцый [17, с. 11]. Яны рэгулявалі такія важныя сферы міждзяржаўных адносін, як праблемы вайны і міра (Рыжскі мірны дагавор з Польшчай), устанавленне дыпламатычных і гандлёвых адносін, прававыя, пагранічныя, эканамічныя, фінансавыя пытанні, праблемы сувязі, транспарта, аховы здароўя. Урад УССР падтрымліваў дыпламатычныя сувязі і адносіны з Аўстрыяй, Германіяй, Італіяй, Польшчай, Чэхаславакіяй і Турцыяй і амаль ва ўсіх гэтых краінах меў сваіх афіцыйных прадстаўнікоў [18, с. 14–15]. На пачатку 1920-х гг. Германія, Аўстрыя, Чэхаславакія мелі на Украіне спецыяльныя місіі, а дыпламатычныя місіі Аўстрыі і Італіі ў Маскве былі адначасова місіямі пры ўрадзе УССР [15, с. 25]. УССР з’яўлялася актыўным удзельнікам дыпламатычнага саюза савецкіх рэспублік. На Генуэзскай і Гагскай канферэнцыях прадстаўнік УССР уваходзіў у склад адзінай дэлегацыі РСФСР, упаўнаважанай прадстаўляць інтарэсы астатніх савецкіх рэспублік. Украінская дэлегацыя была прадстаўлена на Лазанскай канферэнцыі 1922–1923 гг. як член аб’яднанай руска-ўкраінска-грузінскай дэлегацыі [19, с. 92].

Становішча са знешнепалітычнай актыўнасцю савецкіх рэспублік істотна змянілася пасля іх уваходжання ў склад СССР. 30 снежня 1922 г. чатыры савецкія рэспублікі РСФСР, УССР, БССР і Закаўказская Савецкая Федэратыўная Сацыялістычная Рэспубліка (у складзе Азербайджанскай, Армянскай і Грузінскай ССР) падпісалі Дэкларацыю і Дагавор аб стварэнні Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Паводле Саюзнага дагавора прадстаўніцтва Саюза ў міжнародных зносінах пераходзіла ў рукі саюзных органаў. 23 ліпеня 1923 г. у сувязі з уступленнем у сілу Дэкларацыі і Дагавора аб утварэнні СССР наркам замежных спраў СССР Г. Чычэрын накіраваў прадстаўнікам усіх дзяржаў, акрэдытаваных у СССР, у тым ліку Германіі, Вялікабрытаніі, Кітая, ноты з паведамленнем аб перадачы НКЗС СССР права на вядзенне ўсіх міжнародных зносін ад імя Саюза ССР [20, с. 42–43].

12 верасня 1923 г. старшыня ЦВК і СНК, наркам замежных спраў БССР А. Чарвякоў выступіў з заявай аб перадачы ўраду СССР паўнамоцтваў БССР на вядзенне ўсіх яе міжнародных спраў, у тым ліку на ажыццяўленне знешнегандлёвых зносін, мытнай справы, кіраванне шляхамі зносін, поштай і тэлеграфам, заключэнне канцэсійных дагавораў [20, с. 55–56]. 30 лістапада 1923 г. Прэзідыум ЦВК БССР прыняў пастанову аб рэарганізацыі цэнтральных устаноў БССР, паводле якой НКЗС БССР быў пераўтвораны ва Упраўленне ўпаўнаважанага НКЗС СССР у Беларусі (пазней – пры СНК БССР) з перадачай яму спраў, маёмасці і архіва былога НКЗС Беларусі [20, с. 61–62]. Такой жа рэарганізацыі падлягалі Упраўленне ўпаўнаважанага Народнага камісарыята знешняга гандлю РСФСР пры СНК БССР (Белзнешгандаль) і іншыя ўпраўленні, створаныя ў 1921 г. Аналагічныя мерапрыемствы былі праведены ва Украінскай ССР.

Уступленне БССР і УССР у склад Саюза ССР прадвызначыла пачатак новага этапу ў гісторыі беларускай і ўкраінскай дзяржаўнасці, прывяло да істотнага змянення месца і ролі знешнепалітычных функцый рэспублік. Адзначым, што гэта якасна новая ацэнка стану знешнепалітычнай дзейнасці саюзных рэспублік, якая сфармулявалася ў беларускай і ўкраінскай гістарыяграфіі ў 1990-я гг. Паводле С. Віднянскага, –украінскі прарыў ў міжнародныя адносіны быў кароткачасовай з’явай ў еўрапейскай палітыцы, паколькі са стварэннем СССР Украіна згубіла права на самастойную знешнепалітычную дзейнасць [17, с. 11]. Паводле нашых прац, пасля перадачы паўнамоцтваў на вядзенне міжнародных спраў саюзнаму НКЗС знешнепалітычная дзейнасць БССР хутка згасе і фактычна спыняецца [21, с. 297].

Тым не менш да 1926 г. харкаўскае кампартыйнае кіраўніцтва яшчэ праводзіла –ўкраінскую закардонную палітыку, маючы камісію па замежных справах пры палітбюро ЦК КП(б)У, Упраўленне ўпаўнаважанага НКЗС СССР пры СНК УССР і ўкраінскае пастаяннае прадстаўніцтва ў Маскве. Пасля зліцця дыпламатычных служб НКЗС УССР з расійскімі

прадстаўніцтвамі ў складзе савецкіх пасольстваў апынулася пэўная колькасць украінскіх саветнікаў і сакратароў. Праз іх у Харкаве спадзяваліся рэалізоўваць –украінскую закардонную палітыку, якая, аднак, увесь час натыкалася на сапраціўленне кіраўнікоў саюзага НКЗС. У рэшце рэшт украінскія палітычныя дзеячы, як вобразна пішуць аўтары –Нарысаў гісторыі дыпламатыі Украіны, –постійна нараджаючыся на абразлівы шцглі й потылічнікі –старшага брата, (пастаянна натыкаючыся на абразлівыя шчаўбаны і падзатыльнікі –старшага брата. – пераклад на бел. мову) зразумелі, што павінны займацца не міжнароднай палітыкай, а выключна міжнароднай працай у межах палітыкі, акрэсленай Масквой. Вынікам гэтага стала ліквідацыя ў 1926 г. камісіі па замежных справах пры Палітбюро ЦК КП(б)У і ўкраінскіх консульскіх устаноў [22, с. 445–451].

У заключэнні адзначым, што знешнепалітычная дзейнасць УССР пачалася раней і была больш актыўнай і разнастайнай, чым Беларускай ССР. Нягледзячы на аднолькавы дзяржаўна-палітычны і міжнародна-правовы статус абедзвюх рэспублік, УССР з'яўлялася больш самастойнай і –незалежнай ва ўнутранай і знешняй палітыцы, чым БССР. Аб прычынах і праявах гэтай самастойнасці сказана вышэй. УССР к моманту стварэння СССР назапасіла большы, чым БССР, знешнепалітычны патэнцыял, з якім не жадала развітвацца. Харкаў у адрозненні ад Мінска да канца змагаўся за захаванне ўласнага НКЗС, а пасля яго зліцця з расійскім наркаматам украінскія камуністы працягвалі барацьбу з Масквой за захаванне ўкраінскіх дыпламатычных прадстаўнікоў у саюзных пасольствах і рэспубліканскія консульскія сталы.

Даследчы дыскурс украінскіх гісторыкаў таксама адрозніваецца ад беларускіх, як і ад расійскіх. Гэта праяўлялася ў савецкія часы і стала больш відавочным у гады незалежнасці. Тэрміналагічна ўкраінскія падыходы выражаліся ў фармулёўках накіраваных –знешняя палітыка УССР! ці –дыпламатыя УССР! адносна першых гадоў існавання савецкіх рэспублік. Беларускія даследчыкі, у тым ліку аўтары, які працуе ў гэтай сферы з канца 1970-х гг., не ўжывалі раней, як і зараз, гэтых смелых азначэнняў, уласцівых незалежнай і суверэннай дзяржаве. Мы не без падстаў лічым, што 6-павятовая БССР з насельніцтвам у паўтара мільёна чалавек і плошчу ў 52 тыс кв. км (гэта Мінская губерня да ўзбуйнення) была моцна залежнай ад РСФСР і ў пытаннях знешняй палітыкі прытрымлівалася ўзгодненага, дакладней прадыктаванага з Масквы курса. Хаця зараз вядомы прыклады змагання беларускіх нацыянальна- камуністаў за знешнепалітычную аўтаномію. Ідэалагічна і ментальна-псіхалагічна гэта падпарадкаванасць вынікала з тэзы ці пастулату аб –брацкіх адносінах ва ўсходнеславянскай сям'і і неабходнасці для малодшага брата слухацца старшага. Падобнай моцнай прывязкі да сямейных вузаў не было ва ўкраінскіх бальшавікоў, якія да таго ж выглядалі этнічна больш згуртаванымі, чым беларускія кіраўнікі з іх моцным іншаэтнічным элементам і нацыянальным нігілізмам. Таму апошнія лягчэй развіталіся з суверэннітэтам і ўласным НКЗС. Новы этап барацьбы саюзных рэспублік за выхад на міжнародную арэну і знешнепалітычную самастойнасць пачаўся ў 1943–1944 гг. У яе авангардзе зноў аказалася Украінская ССР, да якой І. Сталін прысцягнуў БССР, у выніку чаго гэтыя, паводле яго выразу, –дзве асноўныя савецкія рэспублікі былі ўключаны ў склад першапачатковых дзяржаў-членаў ААН.

Крыніцы і літаратура

1. Снапкоўскі, У. Е. Перыядызацыя гісторыі знешнепалітычнай дзейнасці Беларускай ССР / У. Е. Снапкоўскі // Гістарычны лёс беларускай савецкай дзяржаўнасці (да 100-годдзя абвешчэння Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі) : зб. артыкулаў / рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]. – Мінск: Беларуская навука, 2021. –С. 183–190.
2. Кремнев, П. П. Распад СССР: міжнародна-правовыя праблемы / П. П. Кремнев. – М.: Зерцало-М, 2005. – 255 с.
3. Bylinski, J. The Second Soviet Republic. The Ukraine after World War II / J. Bylinski. – New Brunswick: Rutgers University Press, 1964. – 539 p.

4. История Советской Конституции (в документах). 1917–1956. Сост. А. А. Липатов, Т. В. Савенков. Под ред. С. С. Студеникина. – М.: Гос. изд. юрид. лит, 1957. – 1046 с.
5. Второй_Всеукраинский_съезд_Советов [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Второй_Всеукраинский_съезд_Советов. – Дата доступа: 20.06.2022.
6. Карр, Э. История Советской России : в 2 кн. / Э. Карр / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – Кн. 1, т. 1, 2 : Большевицкая революция. 1917–1923. – 768 с.
7. Гай-Нижник, П. «Самостійна» УСРР: хронологія виникнення маріонеткової псевдодержави та її «добровільного» вступу до СРСР / П. Гай-Нижник // Україна Incognita: веб- додаток до всеукраїнської газети «День». – 2011. – 27 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/xronologiya-viniknennya-marionetkovoyi-psevdo derzhavi.html>/ – Дата доступу: 20.06.2022.
8. Калініченко, В. В. Історія України : в 3 ч. / В. В. Калініченко, І. В. Рибалка. – Харків: ХНУ імя В. Н. Каразіна, 2004. – 628 с.
9. Юхо, Я. Беларускія ўрады 1918–1921 гг. і іх паўнамоцтвы / Я. Юхо // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. – № 4. – С. 63–68.
10. Доўнар, Т. І. Да праблемы ўтварэння беларускай савецкай дзяржаўнасці / Т. І. Доўнар // Гістарычны лёс беларускай савецкай дзяржаўнасці (да 100-годдзя абвяшчэння Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі) : зб. артыкулаў / рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]. – Мінск: Беларуская навука, 2021. – С. 121–126.
11. Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев» 12 июля 2021 г. [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>. – Дата доступа: 20.06.2022.
12. Відгук українських істориків на статтю В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.org.ua/uploads/editor-files/2021_07/60f173e4b208a.pdf. – Дата доступу: 20.06.2022.
13. Беларусь у палітыцы суседніх і заходніх дзяржаў (1914–1991 гг.) : зб. дак. і матэрыялаў : у 4-х т. / склад: А. Ф. Вялікі [і інш.]; рэкал.: С. М. Мартынаў [і інш.]. – Мінск: Юніпак, 2008. – Т. I : 1 жніўня 1914 – 18 сакавіка 1921 гг., ч. 2 : 3 студзеня 1920 – 18 сакавіка 1921 гг. – 393 с.
14. Беларусь у палітыцы суседніх і заходніх дзяржаў (1914–1991 гг.) : зб. дак. і матэрыялаў : у 4-х т. / склад: А. Ф. Вялікі [і інш.]; рэкал.: С. М. Мартынаў [і інш.]. – Мінск: Юніпак, 2012. – Т. II : 19 сакавіка 1921 – 31 жніўня 1939 г. – 480 с.
15. Бахов, А. С. Великий Октябрь и создание органов советской дипломатии (историко-правовые аспекты) / А. С. Бахов // Дипломатический вестник. Год 1987. – М.: Международные отношения, 1988. – С. 18–30.
16. Snapkowski, U. Białoruś Radziecka i realizacja postanowień traktatu ryskiego / U. Snapkowski // Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku. Tom IV: Rok 1920 na tle przełomów politycznych XX wieku. Pod red. T. Gawina. – Warszawa: Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 2020. – S. 293–316.
17. Віднянський, С. В. Україна в Європі у минулому столітті: від об'єкта до суб'єкта міжнародних відносин / С. В. Віднянський // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 10. Міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. ред. С. В. Віднянський. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 9–21.
18. Десять лет советской дипломатии: Акты и документов. – М.: Изд. Лениздата Наркоминдела, 1927. – 124 с.
19. Кравец, В. А. Украинская ССР в международных отношениях / В. А. Кравец // Дипломатический вестник. Год 1987. – М.: Международные отношения, 1988. – С. 90–105.
20. Знешняя палітыка Беларусі : зборнік дакументаў і матэрыялаў : у 10 т / склад. У. М. Міхнюк, У. К. Ракашэвіч, Я. С. Фалей, А. В. Шарапа. – Мінск: Без месца выд., 1999. – Т. 2 : 1923–1927 гг. – 461 с.
21. Снапковский, В. Е. История внешней политики Беларуси: пособие / В. Е. Снапковский. – Минск: БГУ, 2013. – 495 с.

22. Кульчицкий, С. В. Європейська дипломатія та Україна у міжвєнний період (1921– 1939) / С. В. Кульчицкий, О. В. Павлюк, М. В. Кірсенко // Нариси з історії дипломатії України. – Київ: Альтернативи, 2001. – С. 397–490.

РЕПОЗИТОРИЙ ГТУ ІМЕНІ Ф. СКОРИНИ